

בשלח: הכניסה לים

לפנינו שלש גירסאות לתאור הדרך בה נכנס עם ישראל לים סוף. גירסת פשוטו של מקרא: משה נטה את ידו על הים, במשך הלילה הוליך ה' רוח קדים עזה, הים הפך לחרבה ובני ישראל באו בתוך הים ביבשה, והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. גירסת רבי מאיר, במדרש המפורסם מן התלמוד במסכת סוטה (לו ב - לו א) שונה בתכלית. היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים, קפץ שבטו של בנימין וירד לים תחילה... והיו שרי יהודה רוגמים אותם..

גירסת רבי יהודה: 'אמר לו רבי יהודה לא כך היה מעשה אלא זה אומר אני יורד תחלה לים וזה אומר אני יורד תחלה לים קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה.'

על פי מדרשו של רבי יהודה, כאשר קפץ נחשון בן עמינדב לים, עדיין לא נבקע הים כלל, ועל כן הוא קורא עליו את הכתובים: 'הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש', 'טבעתי בין מצולה ואין מעמד, באתי במעמקי מים ושכולת מים שטפני, אל תשטפני שכולת מים ואל תבלעני מצולה ואל תאטר עלי באר פיה'. (תהלים סט).

אין צורך לאחד את שלש הגירסאות לכלל סיפור רצוף אחד, שכן אין לנו ענין בתיאור היסטורי של ההתרחשות. אדרבה, מן הראוי להבין מדוע כל אחד מן המקורות מתאר את הסיפור בדגש אחר, ומה ניתן ללמוד ממנו.

פשוטו של מקרא מועיד לבני ישראל תפקיד מאד פסיבי בסיפור יציאת מצרים כולו ובפרשת ים סוף בפרט. העם פנה אל משה ביראה גדולה, ובתלונה: 'המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר'. לפיכך, מותר הכתוב את עיקר הפעילות בידי ה' ומשה. העם נוסע לתוך הים רק לאחר שכבר ברור שהים הפך לחרבה והדרך בטוחה.

רבי מאיר ורבי יהודה, שניהם כאחד, מבקשים להציג את עמדת העם באופן מורכב יותר, ולתת לעם עמדה אקטיבית בהתחוללות הנס. אלא שהם חלוקים בדעותיהם בדבר מידת הנכונות של העם להשתתף באופן פעיל במהלך המאורעות, לסמוך על הנס שייעשה להם, ולנקוט יזמה. רבי מאיר סבור שהעם היה נלהב לפעול, והיה ויכוח בין השבטים מי ירד ראשון לים. לעומתו, רבי יהודה מפשר בין הרוח הקנטרנית והפסיבית הנושבת מפשוטו של מקרא לבין העמדה של עשייה חיובית, ולכן הוא מציע שרוב העם אכן חשש מלהתקדם אל הים, ורק נחשון בן עמינדב ושבט יהודה עמו היו מוכנים להסתכן.

רבי יהודה גם מעצים את המשמעות של מעשה הגבורה של נחשון בן עמינדב. לפי דבריו, היה צורך במשה של גבורה והסתכנות כדי להניע את המהלך הניסי משמים. וכפי שמסבירים חסידים – בלי התעוררות שמלמטה, אי אפשר לצפות לנס מלמעלה.

כדי שלא יוצר ניגוד חריף מדי בין פשוטו של מקרא לדרשתו של רבי מאיר, אפשר להציע פירוש מרוכב יותר לשיטתו. לדברי רבי מאיר כל אחד מן השבטים אמר: אני יורד תחילה, אולם אף אחד מהם לא ירד בפועל אל המים עד שקפץ בנימין ועשה מעשה. יתכן שיש בדבריו מבט אירוני: כל אחד מן השבטים אמר שהוא רוצה לרדת, אבל הם לא זזו ממקומם כי בעצם הם פחדו לעשות את הצעד הראשון. אם כך, חזרת הקריאה הזאת אל הפשט המקראי: פסיביות וזהירות יתר, שרק מעטים חרגו ממנה. אצל רבי מאיר – שבט בנימין, ואצל רבי יהודה – נחשון בן עמינדב.

קריעת ים סוף, כמו כל סיפור יציאת מצרים, אינה רק סיפור מן העבר ההיסטורי, אלא סיפור-אב-טיפוסי שחוזר על עצמו בכל דור ויכול לחזור גם בכל אדם. המצב שבו אדם 'יצא ממצרים', כלומר, השתחרר משעבוד שהיה נתון בו, ונדרש לצאת לדרך חדשה ולא נודעת, כשבפתח דרכו מחסומים ואתגרים לא פשוטים שעליו להתגבר עליהם.

התנועה האחת היא פסיבית. משל למה הדבר דומה: האדם נמצא במקום עבודה או לימודים שאינו רצוי לו, אינו מתאים ואינו מועיל. אולם הוא חושש לפרוש, כי אינו יודע איזה עתיד טמון לפניו. כך הוא ממשיך בשעבודו שנה אחרי שנה. הוא נוקט בגישה בה הלכו בני ישראל. לא זו בלבד שאינו מתפטר או פורש, אלא שהוא אף חושש שמישהו אחר יעלה את האפשרות של שינוי במעמדו, שמא ינזק מכך. אבל יציאת מצרים שלו יכולה להתרחש באופן אקטיבי כמו משה ואהרן. הוא יכריז על רצונו להתפטר, יתגבר על הקשיים והחששות והרצון להמשיך כמקודם, ויצא לחפשי.

כעת, כשיתקל באתגרים ומכשולים שמעמידה בפניו הדרך החדשה והלא-נודעת, שוב עומדות בפניו דרכים שונות. הפסיבית מכולן, לקונן ולהתלונן עלמר גורלו ולצפות לישועת ה'. שנית, להתחיל לשקול מה יעשה ולתכנן כיצד יתקדם. מי שהוא בבחינת 'בנימין' ינקוט בצעדים של ממש קדימה, גם בתחום של אי ודאות וספק. הדגם השלישי הוא הנועז מכולם, דגם נחשון בן עמינדב, שמוכן לקפוץ למים תוך סיכון נפשו, מתוך אמונה שיצליח לפלס דרך חדשה לעצמו ולבאים עמו.

אפשר להחליף את הדוגמה באינספור מצבים, אישיים וציבוריים. תמיד קיים שלב בחיים שבו צריך לצאת מאיזה שהם מצרים, ולבצע את התנועה קדימה: מהמישור האישי: נישואין, עבודה, לימודים, תפקיד ציבורי, טיפול רפואי. ועד המישור הלאומי: הכרזת מלחמה, הסכם שלום, תכנית מדינית, תכנית כלכלית חדשה, פרויקט לאומי כזה או אחר. יש מי שממתין עד שיתחוויר מהי הדרך הטובה ללכת בה. יש מי שמתקדם על מנת להכשיר את הדרך, ויש מי שקופץ למים תוך הסתכנות אך תוך בטחון בישועת השם.

הרוצים לחזות בדוגמה מוחשית לחלוטין של הטיפוסים השונים יכולים להתכונן בהם בכל חוף רחצה או בריכת שחיה. האופנים השונים שבהם אנשים מבצעים את תהליך הכניסה הראשוני למים הקרים הם גם משל, וגם שיקוף אישיותי של הגישות השונות לקריעת ים סוף. החל מאלו הנשארים על החוף, דרך הטובלים כפות רגליהם, אל הללו שצועדים בצעד מהסס או נחוש אל תוך הים, וכלה בקופצים בעוז אל המים בלא המתנה ובלא היסוס.

העובדה ששלשה התיאורים מופיעים זה בצד זה מלמדת שכל שלש הדרכים הן דרכים אפשריות. יתכן שהתנאים במדרשם מבקשים לומר שהדרך האקטיבית עדיפה על פני המתנה הפסיבית. 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' במקרה הזה פירושו, שיש מקום להכיר בכך שיש מצבים שבהם אין ברירה, והמתנה הפסיבית היא זו שתברר בסופו של דבר מהו המעשה הראוי והנכון. לפעמים הקפיצה הנחשונת עלולה להסתיים במפח נפש.

הבחירה בדפוס הפעולה או אי הפעולה הרצוי היא משימה קשה ביותר. לא תמיד הנתונים שמסביב מאפשרים לדעת מהו המעשה הנכון לעשותו. לפעמים, הדבר אינו תלוי בנסיבות אלא באישיות של מי שהאחריות נופלת על כתפיו. ישנם אנשים שבחינת 'נחשון בן עמינדב' גוברת אצלם, יש מי שהם בבחינת שבט בנימין בדרשת רבי מאיר, וכפי הנראה, רוב העולם מתנהגים בדרך כלל כפי שמתאר פשוטו של מקרא את התנהגותו של עם ישראל.